

OKULDA DAYAK

(1992 ve 2006 Yılları Karşılaştırması)(1)

Prof. Dr. F. Dilek GÖZÜTOK

Yrd. Doç. Dr. K. Oğuz ER

Arş. Gör. Ö. Cem KARACAOĞLU

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi

Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı

GİRİŞ

Türk milli eğitiminin genel amaçlarından biri, Türk Milleti'nin bütün bireylerini "hür ve bilimsel düşünce gücüne sahip ... topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmektir". Bu amacın gerçekleşebilmesi için aileden başlamak üzere sistemin tüm boyutlarında bireylere özgür düşünebilmelerini ve düşüncelerini ifade edebilmelerini sağlayacak özgür ortamların sunulması gerekir. Özgür düşünce; kısıtlamalar, sınırlamalar olmayan, dogmaların, kısıtlayıcı, sınırlayıcı, buyrukçu etkilerinin karşısında, güveni otoriteye sığınmada değil, kendinde arayan düşüncedir. Bilimsel düşünce; kanıt arayan, gözlemleyen, yorumlayan ve eleştiren düşünce biçimidir. Çağın gerekleri doğrultusunda belirlenmiş bu amaçlar, aynı doğrultuda öğretim programı, öğretim yöntemi ve öğretmen nitelikleri gerektirir.

Türk milli eğitiminin amaçlarında ifadesini bulan "hür ve bilimsel düşünce gücüne sahip ..." bireyler yetiştirmek demek, bağımsız, araştırmacı, yapıcı, üretken kısaca çağdaş insan yetiştirmek demektir. Ancak bu özellikte bireylerden oluşmuş toplumlarda demokrasi yaşar, gelişir. Şu var ki bu özelliklere sahip bireyi yetiştirmek için de demokratik ortamlar gerekir. Baskı yöntemleri uygulayarak hür ve bilimsel düşünce gücüne sahip bireyler yetiştirilemez. "İnsana özgü soru sorma tutkusunu daha da geliştiren, eleştirel düşüncüyü destekleyen, öğretmen-öğrenci diyalogunu sağlayan eğitimin gerçekleştiği bir ülkede, özgür ve bilimsel düşünceyle birlikte demokrasi de güçlenecektir" (Sayın, 1990, s. 34).

Kâğıtçıbaşı (1981) yaptığı "Çocuğun Değeri" araştırmasında, en çok değer verilen özelliğin "itaat" en az değer verilenin ise "bağımsızlık ve kendine güven" olduğunu bildirmiştir. Türk eğitim sisteminde öğretmen-öğrenci ilişkilerinin öğrencinin "itaat" etmesi çerçevesinde belirlendiğini söyleyen Onur (1976, s. 242), "Öğrenci sadece itaat etmekle ve kendisinden beklenen davranışları göstermekle yükümlüdür" demektedir. Bu yaklaşımla Türk milli eğitiminin amaçları doğrultusunda hür ve bilimsel düşünce gücüne sahip, yapıcı, yaratıcı bireyler yetiştirmek olanaksızdır. "İtaat"e bunca değer verilen bir eğitim ortamında, soru sormayı, eleştirmeyi, kendi düşüncesini sorgulamayı öğretilmediğimiz insan yapısı ile çağı yakalamak söz konusu olamaz.

Türkiye'de ana-baba ve öğretmen otoritesi, otorite sağlamak üzere uygulanan baskı yöntemleri, yetişkinler ve çocuklar tarafından benimsene gelmiştir. "Yurt çapında yapılan Türk köy araştırmasında, mülâkat yapılan köylülerden % 59'u dayak atmanın, baba sözünden çıkan on yaşında bir çocuğa karşı uygulanacak en iyi çocuk terbiyesi usulü olduğunu söylemişlerdir" (Kâğıtçıbaşı, 1973, s. 20).

Şahin ve Beyazova (2001), çocuğa şiddet uygulayan kişilerin çoğu kez çocuğun tanıdığı, evi, okulu, işyeri gibi yakın çevresinde bulunan erişkinler olduğunu belirtmektedir. Örneğin, aile içi şiddet, çocuğa anne babası ya da evdeki diğer büyükleri tarafından, okulda şiddet ise öğretmenler, görevliler ya da diğer öğrenciler tarafından uygulanmaktadır. Şahin ve Beyazova (2001), yaptıkları araştırmalarında; anne baba yaşının çok genç olmasının, işsizlik ve ekonomik sıkıntıların, aile içi geçimsizlik, alkol ya da uyuşturucu kullanımının, çok çocuklu aile, ana babada ruhsal bozukluk gibi etmenlerin, aile içinde çocuğun şiddete maruz kalmasını artırırken; okulda da öğretmenin kişilik bozukluğu, kalabalık sınıflar, sosyal baskılar ve disiplin yöntemi olarak dayanın kabul görmesi gibi nedenlerin şiddete yol açtığı sonuçlarına ulaşmışlardır.

Okullardaki bedensel ceza uygulamaları, Türkiye'de bilimsel araştırmalara yeterince yansımamıştır. Bütün yasaklamalara karşın, dayak süregelmiştir. Formal olarak "yasak", ancak informal olarak "gerektiğinde öğretmen döver" ikilemi; evde veya okuldaki bu uygulamanın bir iç iş olarak algılanması, cezalandırmanın bunun bir suç

olduğunu bilmesi, cezalandırmanın utanç duyması ve suçlanması, konu ile ilgili araştırmalara objektif veri sağlamanın önünde engeller oluşturmuştur. Demokratikleştirme çabalarına katkıda bulunmak üzere kurulan demokratik kitle örgütlerinin bedensel ceza konusuna eğilmeleri, kadınların dövülmeleri ile sınırlı kalmış (şüphesiz kadınların dövülmesi de en az çocukların dövülmesi kadar önemlidir), öğrenci dövülmesi bu örgütlerce bile göz ardı edilmiştir.

Otoriteye sorgulamasız itaat eden birey yetiştirme yaklaşımları ve bunun uzantısı olan okullarda dayak uygulamaları, çağdaş eğitimin amaçlarına ulaşmada önemli bir engeldir. Çağdaş eğitimin amaçlarına ulaşmayı engelleyen önemli faktörlerden biri olan "öğretmenlerin dayağa karşı tutumları ve okullarda dayak uygulamaları", 1992 yılında bir araştırma ile belirlenmek istenmiştir. İlgili kaynaklar tarandığında Türkiye'de böyle bir araştırmaya rastlanmadığı gibi, araştırma boşluğundan da söz edilmektedir. "Çocuğa kötü davranma Türkiye'de günün konusu ve temel bir sorun olarak pek konuşulmaz. Bu durum, iki biçimde yorumlanabilir: 1. Türkiye'de çocuğa kötü davranma olarak nitelendirilebilecek bir sorun yoktur. 2. Türkiye'de bu konuda bir duyarlılık yoktur ve dolayısıyla sorunun varlığını ve yokluğunu gösterecek yeterli veri toplanmış değildir; sorunun varlığı veya yokluğunu, varsa ne kadar yaygın olduğunu söyleyebilecek durumda değiliz" (Cüceloğlu, 1991, s. 372). Bu konunun gündeme gelmesi için çocuğun canının risk altına girmiş olması gerekir.

Bir yanda çağdaş insan yetiştirmeyi hedef almış çağdaş eğitimin amaçları ve dünyada en önemli bayramlarından birini çocuk bayramı olarak kutlayan ilk ve tek ülke olma gibi umut verici özelliklere sahip bir ülke, öte yanda baskı yöntemleri uygulanan okullar... Bu çelişki, baskı yöntemlerinin bir boyutu olan dayak uygulamalarının kapsamı ve öğretmenlerin dayağa karşı tutumlarının belirlenmesi konulu bir araştırma ihtiyacı doğurmuştur. Sonuçlarının, hizmet öncesi ve hizmet içi öğretmen eğitimi programlarının geliştirilmesinde dikkate alınacağı umularak, verileri 1992'de toplanan, 1993'de kitap olarak yayınlanan bu araştırmanın sonuçları; çeşitli bilimsel toplantılarda, radyo ve televizyon programlarında sunulmuş, gazeteler konuya yer vermiştir (27.12.1993 Hürriyet, 30.04.1994 Milliyet, 4.10.1995 Hürriyet, 9.10.1995 Cumhuriyet, 29.09.1995 Yeni Yüzyıl).

Verilerin toplanmasının üzerinden geçen 14 yıl sonra, mesleki çalışmalar çerçevesinde öğretmenlik uygulaması öğrencilerinden gelen gözlemler ve kitle iletişim araçlarında yer alan yoğun bedensel ceza uygulamaları haberlerinin de etkisiyle aynı örneklemden, aynı ölçme araçları ile verilerin alınması yoluyla karşılaştırmalı bir çalışma yapılması gereği hissedilmiştir.

AMAÇ

Bu araştırmanın amacı, öğretmen adaylarının ve öğretmenlerin bedensel cezaya yönelik tutumlarının ve okullarda bedensel ceza uygulamalarının son on dört yıldaki (varsa) değişiminin belirlenmesidir.

1992 yılı ve 2006 yılı karşılaştırıldığında;

- Öğretmenlerin bedensel cezaya ilişkin tutumlarında,
- Okullarda öğretmenlerin bedensel cezalandırma biçimlerinde,
- Okullarda öğretmenlerin bedensel cezayı uygulama sıklıklarında,
- Bedensel ceza uygulayan öğretmenleri öğrencilerin nasıl nitelendirdiğine ilişkin,
- Kendisi ya da arkadaşları cezalandırıldığında öğrencilerin neler hissettikleri konusunda

bir değişme var mıdır?

YÖNTEM

Mevcut durumu tanımlamak üzere betimsel nitelik taşıyan ve tarama modeli ile yapılan bu çalışmada, öğrencilerin bedensel cezanın uygulanıp uygulanmamasına ilişkin görüşleri anket yardımıyla toplanmıştır. Öğretmenlerin bedensel cezaya ilişkin tutumlarının belirlenmesi için öğretmen tutum ölçeği kullanılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, Ankara ilinde bulunan ve on dört yıl önce karşılaştırmaya temel olan araştırmanın yapıldığı bir alt, bir orta ve bir de üst sosyo-ekonomik düzey ilköğretim ve ortaöğretim okulunda görev yapan öğretmenler, bu okullarda öğrenim gören öğren-

ciler ile Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi'nde öğretmen eğitimi programlarına devam eden yüz öğretmen adayı oluşturmaktadır. Sözü edilen okullarda, henüz okuduklarını anlamayacakları endişesi ile ilköğretim birinci sınıf öğrencileri dışta tutulmak üzere her sınıf düzeyinden yirmi öğrenciye anket uygulanmıştır.

Veri Toplama Araçları ve Verilerin Analizi

Araştırma için gerekli verileri toplamada Tutum Ölçeği ve Öğrenci Anketi olmak üzere iki araç kullanılmıştır.

BULGULAR

Öğrenci Anketi ve Öğretmen Tutum Ölçeği ile toplanan veriler analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

1992'de araştırmanın yapıldığı okullardaki 264 öğretmenin 90'ı (% 24.6) lise öğretmeni, 88'i (% 24.4) ilkokul, 86'sı (% 23.5) ortaokul öğretmeni olarak görev yapmaktadır. Bunların dışında araştırmaya 100 (% 27.5) öğretmen adayı da dahil edilmiştir.

2006'da araştırmanın yapıldığı okullarda görevli 117 öğretmenin, 80'i (% 36.86) ilköğretim öğretmeni, 30'u (% 13.82) lise öğretmeni olarak görev yapmaktadır. Bunların dışında araştırmaya 100 öğretmen adayı (% 46) dahil edilmiştir.

1992 yılında yapılan araştırmada öğrencilerin, 238'i (% 39.94) ilkokul, 179'u (% 30.03) ortaokul, 179'u (% 30.03) lise öğrencisidir.

2006 yılında yapılan araştırmada öğrencilerin, 420'si (% 70) ilköğretim, 180'i (% 30) lise öğrencisidir.

1992 yılında ve 2006 yılında yapılan araştırmalarda 2. sınıftan başlamak üzere lise son sınıfa kadar yaklaşık 60'ar öğrenci üzerinde çalışma yapılmıştır. 1992 yılında toplam 596 öğrenciye, 2006 yılında toplam 600 öğrenciye ulaşılmıştır.

1992 yılında yapılan araştırmada öğrencilerin yarısından fazlası (% 57.55) öğretmenlerin tokat attığını, yarıya yakını (% 45.97) kulak çektiğini, üçte bire yakını (% 30.87) saç çektiğini, dörtte biri (% 25) tebeşir, silgi fırlattığını, onda birinden fazlası (% 14.59) sopayla vurduğunu, onda bir kadarı (% 11.57) tekme attığını, çok şiddetli dövdüğünü (% 10.40), başını duvara veya sıraya vurarak dövdüğünü belirtmişlerdir (% 7.71).

2006 yılında yapılan araştırmada öğrencilerin yarıya yakını (% 43.83) öğretmenlerin kulak çektiğini, üçte birinden fazlası (% 38.17) tokat attığını, dörtte birinden fazlası (% 28.67) saç çektiğini ve tebeşir, silgi fırlattığını (%28.33) onda birinden fazlası (% 13) tekme attığını, onda bir kadarı (% 11.67) sopayla vurduğunu, yaklaşık yirmide biri çok şiddetli dövdüğünü (% 5.83), başını duvara veya sıraya vurarak dövdüğünü belirtmişlerdir (% 4,61).

Her iki araştırmada elde edilen bulgular karşılaştırıldığında, öğrenci görüşlerine göre, öğretmenlerin cezalandırma biçimleri arasında önemli bir değişikliğin olmadığı görülebilmektedir. Buna karşın 1992'de öğrencilerin en çok karşılaştıkları bedensel cezalandırma biçimi tokat atma iken, 2006 yılında kulak çekmedir. Öğrenci görüşlerine göre tebeşir, silgi fırlatmada artma, tokat atma, başını duvara veya sıraya vurma ve çok şiddetli dövme uygulamalarında azalma olduğu söylenebilir.

Öğrenci görüşlerine göre, 1992-2006 yıllarında karşılaşılan diğer cezalandırma biçimlerinin, kafa kafaya tokuşturma (1992'de 41 öğrenci, 2006'da 17 öğrenci), ayakta durdurma (1992'de 22 öğrenci, 2006'da 13 öğrenci), yumruk atma (1992'de 42 öğrenci, 2006'da 11 öğrenci), cetvelle vurma (1992'de 36 öğrenci, 2006'da 11 öğrenci) olduğu görülebilmektedir. Elde edilen verilere göre, her iki yılda da bu uygulamaların (kafa kafaya tokuşturma, ayakta durdurma, yumruk atma, cetvelle vurma) olduğu, ancak 2006'da azaldığı söylenebilir.

1992 yılında yapılan araştırmada öğrencilerin, dörtte biri kadarı (% 25.67) haftada bir, onda birinden fazlası (% 14.93) ayda bir, yaklaşık onda bir kadarı (% 12.42) 15-20 günde bir ve her gün (% 9.23) bedensel ceza uygulamaları olduğunu belirtmişlerdir.

2006 yılında yapılan araştırmada öğrencilerin dörtte birine yakını (% 23.83) sadece bir kere olduğunu, yaklaşık beşte biri (% 19.66) haftada bir, onda biri (% 9.83) her gün, belli olmayan aralıklarla (% 9), yaklaşık yirmide biri (% 5.83) 15-20 günde bir ve ayda bir (% 3.83) bedensel ceza uygulamaları olduğunu belirtmişlerdir.

1992 ve 2006 yıllarında elde edilen veriler karşılaştırıldığında öğrencilerin bedensel ceza karşısında kalma sıklığında her gün oluşunda bir artma, haftada bir, 15-20 günde bir ve ayda bir oluşunda ise azalma olduğu söylenebilir.

1992 yılında anketi cevaplayan öğrencilerin yaklaşık üçte biri (% 31,04) özel yaşamda sorunlu öğretmenlerin ve mesleğinde zayıf öğretmenlerin (% 28,02), yaklaşık onda biri (% 10,74) mesleğinde titiz öğretmenlerin ve mesleğinde yeterli olan öğretmenlerin (% 8,73) öğrencileri dövdüğünü ifade etmişlerdir.

2006 yılında anketi cevaplayan öğrencilerin yarıdan fazlası (% 54,70) özel yaşamda sorunlu öğretmenlerin, yarıya yakını (% 45) mesleğinde zayıf öğretmenlerin, yaklaşık beşte biri (% 17,50) mesleğinde titiz öğretmenlerin, yaklaşık onda biri (% 11,80) ise mesleğinde yeterli olan öğretmenlerin öğrencileri dövdüğünü ifade etmişlerdir.

1992 ve 2006 yıllarında elde edilen verilere göre, öğrenciler, mesleğinde sorunlu öğretmenlerin ve özel yaşamda sorunlu öğretmenlerin bedensel cezaya daha fazla başvurduğunu belirtmişlerdir. Öğrenci görüşlerine göre, mesleğinde sorunlu öğretmenlerin ve özel yaşamda sorunlu öğretmenlerin bedensel cezaya başvurmaları konusunda önemli bir artış olduğu da söylenebilir.

1992 yılında, öğretmenler kendilerine bedensel cezaya başvurduklarında, öğrencilerin 180'i utandıklarını, 110'u üzüldüklerini, 73'ü kin ve öfke duyduklarını, 47'si okuldan ve öğretmenden soğuduklarını, 35'i korktuklarını, 28'i çok kötü hissettiklerini ve ağlamak istediklerini, 11'i ise öldürme arzusunda olduklarını ifade etmişlerdir.

2006 yılında, öğretmenler kendilerine bedensel cezaya başvurduklarında, öğrencilerin 138'i üzüldüklerini, 113'ü çok kötü hissettiklerini ve ağlamak istediklerini, 58'i utandıklarını, 44'ü okuldan ve öğretmenden soğuduklarını, 40'ı kin ve öfke duyduklarını, 19'u korktuklarını, 6'sı ise öldürme arzusunda olduklarını ifade etmişlerdir.

1992 ve 2006 yıllarında elde edilen verilere göre, kendilerine bedensel ceza uygulanan öğrencilerin, çok kötü hissetme ve ağlama isteğinde bir artış varken, utanma hissinde önemli bir azalma olduğu söylenebilir. Bu bulguya bakarak öğrencilerin artık dayak yemekten utanmadığı yorumu yapılabilir.

Öğretmenlerin 1992 yılında tutum puan ortalamaları 64 olarak belirlenmiştir. 2006 yılında ise öğretmenlerin tutum puan ortalamaları 54'e düşmüştür. Okulda bedensel ceza uygulamalarında önemli

sayılabilecek bir değişme belirlenememişken, öğretmenlerin tutumlarındaki bu olumsuz değişme düşündürücüdür. Öğretmenlerin 14 yıl öncesine göre dayağın gerekliliğine daha fazla inandığı, öğrencilerin dayağı hakkettiğine ilişkin inanışın arttığı, son çare olarak veya öğrencinin iyiliği için dövülür anlayışının öğretmenler arasında yaygınlaştığı söylenebilir.

SONUÇLAR

1. Öğretmen tutum puan ortalamalarında önemli bir düşüş belirlenmiştir (1992'de 64 iken, 2006'da 54'e düşmüştür). 1992 yılı ve 2006 yılı karşılaştırıldığında öğretmenlerin cezalandırma biçimleri arasında önemli bir değişikliğin olmadığı görülebilmektedir. Buna karşın 1992'de öğrencilerin en çok karşılaştıkları bedensel cezalandırma biçiminin tokat atma, 2006 yılında kulak çekme olduğu belirlenmiştir. Tebeşir, silgi fırlatmada artma, tokat atma, başını duvara veya sıraya vurma ve çok şiddetli dövme, kafa kafaya tokuşturma, ayakta durdurma, yumruk atma, cetvelle vurma uygulamalarında azalma olduğu belirlenmiştir. 3. 1992 ve 2006 yıllarında elde edilen veriler karşılaştırıldığında öğrencilerin bedensel ceza karşısında kalma sıklığında her gün oluşunda bir artma, haftada bir, 15-20 günde bir ve ayda bir oluşunda ise azalma olduğu saptanmıştır.

4. Öğrencilerin mesleğinde sorunlu öğretmenlerin ve özel yaşamında sorunlu öğretmenlerin daha çok bedensel cezaya başvurdukları konusundaki görüşlerinde artış olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

ÖNERİLER

1. Toplumda şiddet sorunu bir proje çerçevesinde ve gerçekçi bir zamanlama ile çözüme kavuşturulmalıdır.
2. İlgili alan yazında (ve bu araştırmanın tam metninde) ortaya konan bedensel cezaya alternatif olarak belirlenmiş kısa, orta ve uzun vadeli çözüm önerileri okullara yansıtılmalıdır. Öğretmenlere uygulanan hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim programlarında, "bedensel ceza uygulanmadan sınıfı yönetebilme" konularına önem verilmelidir.

5. Yasal yaptırımların yanı sıra "hak ettiyse dövülür, son çare olarak dövülür, öğrencinin iyiliği için dövülür" anlayışını ortadan kaldırmayı amaçlayan çalışmalar projelendirilmelidir. Bu çalışmalar; hizmet öncesi ve hizmet içi öğretmen eğitimi programları, gazete, dergi yazıları, televizyon programları çerçevesinde bir bütün olarak yapılmalıdır. Dayak kullanmadan da çocukların iyi yetiştirilebileceğini öğretmenlere ve aababalara benimsetmek amaçlanmalıdır.

6. Öğretmen, yönetici ve öğretmen adaylarına çocuk gelişimi ve davranış yönetimi ile ilgili seminerler ve kurslar düzenlenmeli ve bu konuda yayınlar yapılmalıdır.

NOTLAR

- (1) Bu çalışma "Şiddet ve okul: Okul ve çevresinde çocuğa yönelik şiddet ve alınabilecek tedbirler" sempozyumunda sunulan bildirden kısaltılarak hazırlanmıştır (İstanbul, 28-31 Mart 2006).

KAYNAKÇA

- Cüceloğlu, D. (1991). İnsan ve Davranışı. İstanbul.
- Gözütok, F. D. (1993). Okulda Dayak. Ankara: 72 Ofset.
- Kâğıtçıbaşı, Ç. (1973). Gençlerin tutumları kültürlerarası bir karşılaştırma. Ankara: ODTÜ.
- Kâğıtçıbaşı, Ç. (1981). Çocuğun değeri: Türkiye'de değerler ve doğurganlık. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayını.
- Onur, B. (1976). "Ortaöğretimde Ahlak eğitimi, ahlak eğitimi açısından lise son sınıflarda öğrenci-eğitimci ilişkilerini belirleyen koşulların araştırılması". Ankara: AÜ Eğitim Fakültesi Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Onur, B. (1979). "Disiplin kavramı". Ankara: Eğitim ve Bilim. Cilt 3. Sayı. 17.
- Sayın, Ş. (1990). "Çağdaş eğitimde amaç ve yöntem". İstanbul: Çağdaş Eğitim Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Yayınları: 1
- Şahin, F., Beyazova, U. (2001). Çocuğun şiddetten korunma hakkı. Milli Eğitim Dergisi. Sayı 151.